

DESPRE DEMNITATEA EUROPEI

Constantin Noica (Vitănești-Teleorman, 12/25 iulie 1909 – Sibiu, 4 decembrie 1987). A debutat în revista *Vlăstarul*, în 1927, ca elev al liceului bucureștean „Spiru Haret”. A urmat Facultatea de Litere și Filozofie din București (1928–1931), absolvită cu teza de licență *Problema lucrului în sine la Kant*. A fost bibliotecar la Seminarul de Istorie a Filozofiei și membru al Asociației „Criterion” (1932–1934). După efectuarea unor studii de specializare în Franța (1938–1939), și-a susținut în București doctoratul în filozofie cu teza *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, publicată în 1940. A fost referent pentru filozofie în cadrul Institutului Româno-German din Berlin (1941–1944). Concomitent, a editat, împreună cu C. Floru și M. Vulcănescu, patru dintre cursurile universitare ale lui Nae Ionescu și anuarul *Isoare de filozofie* (1942–1943). A avut domiciliu forțat la Câmpulung-Muscel (1949–1958) și a fost deținut politic (1958–1964). A lucrat ca cercetător la Centrul de logică al Academiei Române (1965–1975). Ultimii 12 ani i-a petrecut la Păltiniș. A fost înmormântat la schitul din apropiere.

Cărți originale, enumerate în ordinea apariției primei ediții: *Mathesis sau bucuriile simple* (1934), *Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937), *Viața și filozofia lui René Descartes* (1937), *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou* (1940), *Două introduceri și o trecere spre idealism* (cu traducerea primei Introduceri kantiene a „Criticeii Judecării”) (1943), *Jurnal filozofic* (1944), *Pagini despre sufletul românesc* (1944), „*Fenomenologia spiritului*” de G. W. F. Hegel istorisită de Constantin Noica (1962), *Douăzeci și șapte trepte ale realului* (1969), *Platon: Lysis* (cu un eseu despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri) (1969), *Rostirea filozofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973), *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975), *Despărțirea de Goethe* (1976), *Sentimentul românesc al ființei* (1978), *Spiritul românesc la cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978), *Povestiri despre om* (după o carte a lui Hegel: „Fenomenologia spiritului”) (1980), *Devenirea într-o ființă*. Vol. I: *Încercare asupra filozofiei tradiționale*; Vol. II: *Tratat de ontologie* (1981), *Trei introduceri la Devenirea într-o ființă* (1984), *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986), *De dignitate Europae* (lb. germ.) (1988), *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* (1990).

CONSTANTIN NOICA

Despre
demnitatea Europei

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 1993, 2012
© Alexandra Noica-Wilson

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NOICA, CONSTANTIN
Despre demnitatea Europei / Constantin Noica. – Ed. a 2-a. -
București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3432-0
130.2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
rel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

NOTA EDITURII

Despre demnitatea Europei este ultima carte scrisă și încheiată de Constantin Noica. A apărut în limba germană, în traducerea lui Georg Scherg, la Editura Kriterion, București, 1988, sub titlul *De dignitate Europae*. În limba română, aceste eseuri de filozofie a culturii europene au fost publicate mai întâi în revistele *Ramuri*, *România literară* și *Viața românească*, în anii 1986–1987. Editura Humanitas le-a publicat în 1993, sub titlul *Modelul cultural european*, după versiunea din revistele menționate, revăzută și pregătită pentru tipar de autor. Ediția de față reia acel volum.

Prefață

SCRISOARE CĂTRE UN INTELLECTUAL
DIN OCCIDENT

„Mai putem fi salvați?“ (*Sind wir noch zu retten?*), vă întrebați voi, scrieți cărți voi și se lamentează unii deținători de premii Nobel din rândul vostru.

Nu vă înțelegem. Întrebarea aceasta pe care și-o punea un Franz Alt ne sună ca venind dintr-o Europă bolnavă, aproape isterică. Salvați de ce anume? De fatalismul trezit, nu numai de penibilul determinism cultural al lui Spengler (cel care cu „fausticul“ lui a desfigurat, aproape, miracolul goethean), dar și de câte o vorbă ca a lui Paul Valéry: „Nous autres, civilisations, nous savons maintenant que nous sommes mortelles“? Salvați de resemnare? de inacțiune? Salvați de cine știe ce catastrofă? Dar Einstein a acționat, în loc să declame, ca voi. S-a adresat unui președinte paralytic, cerându-i să *apere* lumea de pericolul atomic. Că, mai târziu, alt președinte, în loc să ia simple măsuri de apărare, a folosit în neștire arma cea nouă, ba a vroit să sperie și pe alții cu ea, este rătăcirea sa, laolaltă cu a politicianilor din jurul său. Dar atunci acționați și voi: cereți și faceți ca paralyticii

voștri de acolo, agresivi, să fie puși sub interdicție. Ceea ce au făcut oamenii pot ei și să desfacă. Nu veniți să speriați lumea – tocmai voi, luminații – cu amenințarea că cine știe ce cometă Halley se pregătește să măture inevitabil viața pe Terra.

Sau poate vreți să insinuați că *fizicienii* sunt de vină sau că știința (pretins „faustică“) este de vină? Atunci recitiți *Faust II* și vedeți acolo cum știa Goethe, mai bine decât voi, *cine* se află îndărătul lucrurilor. Iar dacă credeți în diavol, faceți ca medievalii cu vrăjitoarele, în cazul că aveți curaj: oriunde găsiți un fizician, chemați-l în fața Inchiziției și, eventual, puneți-l pe rug.

Dar nu știți nici voi pe cine să învinovați. Între timp *urâțiți* lumea și degradați această reușită de neasemuit care este cultura europeană. De două generații, tineretul vostru, din care s-ar fi putut recruta, eventual, câteva genii, este aruncat de voi pe străzi și isterizat. Voi nu ați știut să scoateți la lumină contrapartea de glorie a culturii noastre. În Analele Terrei – ce se vor păstra, poate, pentru o umanitate viitoare ceva mai înțeleaptă – vor figura două veacuri trecute, drept unice, nu doar prin geniile lor răzlețe, dar și prin comunitatea creată de aceste genii care-și vorbeau de la pisc la pisc, cum spunea Nietzsche: veacul presocraticilor – și cel al fizicienilor, începând pe la 1850, cu Faraday, și ținând până după școala de la Copenhaga.

Voi nu spuneți aceasta umanității. Și nu spuneți că s-a ivit, de vreo 1 500 de ani, o cultură europeană care a împânzit, a exploatat, e drept, dar a și educat cu valorile ei restul umanității; că așadar aproape *tot* ce se întâmplă astăzi pe glob, și se va întâmpla mâine chiar în cosmos, poartă pecetea Europei, oricât ar pretinde altfel etnografii și istoricii, care descoperă alte lumi, în fond spre a le scoate din letargie și a le jefui de comorile lor spirituale. Suntem pirăți, conchistadori și corsari în continuare, dar acum suntem corsari ai spiritului – și asta schimbă totul.

De vreme ce n-o spuneți voi, s-o spunem oare noi, marginalii? Dar dacă nu vorbiți voi, *trebuie* să vorbească pietrele. Și ele vă spun mai mult: că și fără acest fel al vostru de a urâți veacul, l-ați și urâțit, prelungindu-i – până la absurdul, nonsensul și cinismul ce vă sunt atât de dragi – puținătatea de a întârzia în ceea ce ne îngăduim a numi „era conjuncției“. Nu știți să arătați (cum a știut întotdeauna să arate inteligența lumii) că oamenii au între ei și alt liant decât cel exterior, adus astăzi de sumarele noastre „conective“. Voi lăsați pe oameni să trăiască unul lângă altul ca și cum ar fi unul fără altul; și, ajutați fiind de o tehnică prin care am reușit nu atât să ajungem undeva, cât să plecăm mai repede de oriunde, o tehnică a bunelor despărțiri și decolări, voi favorizați o societate în care surâsul fad, politețea și salutul amabil prin agitația mâinii dau singura măsură a

societății noastre civilizate – societatea lui *bye-bye* (*the Bye-bye Society*).

Am scris aceste pagini cu sentimentul fratelui neluat în seamă (cum suntem toți aici), care cerșește pentru el și lume o îmbrățișare. Dacă nu credeți că e posibilă, în spirit european, o nouă îmbrățișare, atunci sau cărțile voastre sunt un simplu *bye-bye* spus lumii și culturii, sau lumea de mâine le va arunca în foc, așa cum cerea părintele vostru într-ale scepticismului, Hume, pentru cărțile proaste.

I
REGULA, EXCEPȚIA
ȘI NAȘTEREA CULTURILOR

Viața omului și a culturilor reprezintă, la drept vorbind, o dezbatere între regulă și excepție. Natura, ca și omul stau sub *legi*; omul își prescrie în plus, pentru comportarea sa, *reguli*; el instituie, pentru acțiunea sa în lume, *norme*. Însă legile, regulile, normele admit în fapt abateri. Vom încerca să arătăm că abaterile nu se ivesc numai în fapt, ci că sunt și de drept. Le vom cuprinde pe toate sub formularea „excepții față de regulă“ și vom sugera, cu ajutorul lor, o prezentare a tipurilor de om din perspectiva tipurilor de cultură la care conduc excepțiile față de regulă. Există cinci feluri de excepții: unele care infirmă regula, altele care o confirmă, cele care o lărgesc, cele care doar o proclamă și, în fine, cele care devin ele regula.

În comunitatea restrânsă a familiei sau în cea lărgită a societății, pe căile însingurării cu sine sau pe cele ale supunerii la ceva mai înalt, stăruie rânduieli, comandamente, decaloguri sau prescripții, peste tot. Nu oricine are cunoașterea legilor sub care trăiește,

ci singură cultura i-o dă; în schimb oricine devine conștient de regulile pe care este dator să le respecte, spre a fi om, și de normele cerute, spre a fi făptuitor și eventual creator în sânul lumii sale.

Dar se definesc oamenii și culturile numai pe temeiul principiilor pe care le invocă? sau mai degrabă se definesc prin marginea de abateri pe care o îngăduie aceste principii? Înaintăm afirmația că *tipul de excepție în care ne așezăm hotărâște, deopotrivă cu principiile, de om și de cultura respectivă*. Aceasta vrea să spună că mai însemnat, de pildă, decât sensul de viață al cuiva, care poate fi de fiecare dată altul, și decât viața cuiva, care e de fiecare dată încărcată de arbitrar, este *raportul* lor („În ce raport stai față de legea ta?“); iar la fel se dovedește a fi și raportul dintre manifestările unei culturi și fondul ei de principii. Atunci, cercetarea omului și a culturilor devine cu puțință, în măsura în care ea lasă deoparte o materie schimbătoare, anecdotică, istorică, în favoarea unei forme, respectiv a unui raport stabil. Regulile feluritelor societăți, sau chiar ale uneia singure, pot varia: zeii lor își pot schimba numele și funcția; dar dacă raportul dintre lege și excepție este același, atunci și tipul de om sau de cultură este același.

Există, dacă nu amplificăm prea mult, cinci excepții față de regulă, cele înfățișate mai sus. Întâi, *există excepții care contrazic și infirmă regula*. În această primă situație, regula devine intolerantă față de excepții,

CUPRINS

<i>Nota editurii</i>	5
Scrisoare către un intelectual din Occident ..	7
I. Regula, excepția și nașterea culturilor	11
II. Ce poate însemna o cultură	27
III. Schemă, structură, model	35
IV. Tabloul schematic al culturilor	41
V. Structura culturii noastre	48
VI. O lume de valori autonome	55
VII. Când începe cultura europeană	62
VIII. Mitologia europeană	71
IX. Un alt înțeles pentru morfologia culturilor	81
X. Cultura europeană în ipostaza substantivului	91
XI. Adjectivul, epitetele și Renașterea	100
XII. Gradul zero al adjectivului și Leonardo da Vinci	110

XIII. Adverbul și zeul Pan	119
XIV. Cum arată cultura europeană în ipostaza adverbului	126
XV. De la „eu“ la „noi“ în cultura europeană	133
XVI. E bietul eu sub noi	142
XVII. Numeralul, conjuncția și nihilismele	151
XVIII. Încheiere la o cultură ce nu se încheie . . .	161
XIX. Timpul cel blând al culturii europene . . .	171